

## Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας του Γυμνασίου

### Developing critical thinking skills in the subject of Modern Greek in High School

**Ιωάννα Βορβή**, Περιφερειακή Δ/νση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, Σχολική  
Σύμβουλος ΠΕ02, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας,  
[ioaborb@gmail.com](mailto:ioaborb@gmail.com)

**Ioanna Vorvi**, Regional Directorate of Primary and Secondary Education of Central Macedonia  
School Counselor UE02, Phd in Philosophy,  
[ioaborb@gmail.com](mailto:ioaborb@gmail.com)

**Ευγενία Δανηλίδου**, Περιφερειακή Δ/νση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας  
Σχολική Σύμβουλος ΠΕ02, Διδάκτωρ Παιδαγωγικών Επιστημών,  
[daniieugenia@gmail.com](mailto:daniieugenia@gmail.com)

**Eugenia Daniilidou**, Regional Directorate of Primary and Secondary Education of Central Macedonia  
School Counselor UE02, Phd in Pedagogics,  
[daniieugenia@gmail.com](mailto:daniieugenia@gmail.com)

**Abstract:** Developing critical thinking is one of the factors that contribute to the quality of teaching in contemporary schools. To develop such skills, a variety of methods is required. Considering the methods and techniques used in fostering critical thinking skills in teaching, this study examines the use of a number of activities, both individual and co-operative, in a chapter of the Modern Greek Handbook about comprehension and production of written language. Furthermore, ways of self-improvement and improvement in a class level in terms of written language are shown using specific criteria. The goal of the suggested methodological approaches and activities is that students develop the appropriate abilities and skills to avoid considering information and opinions as given, but to be able to question and criticize them in order to form their own opinion and attitude.

**Key words:** critical thinking, quality of teaching, Modern Greek Language, High School

**Περίληψη:** Ένας από τους παράγοντες που προσδιορίζει την ποιοτική διδασκαλία στο σύγχρονο σχολείο είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών. Η κριτική σκέψη απαιτεί πολλούς και ποικίλους τρόπους ανάπτυξής της και αξιοποίηση ποικιλίας διδακτικών προσεγγίσεων. Προκειμένου να καταδειχθούν στη σχολική πράξη οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τεχνικές που υιοθετούνται με στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών, παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία εφαρμογή σε ενότητα από τη Νεοελληνική

Γλώσσα της Γ΄ Γυμνασίου και συγκεκριμένα η διαδικασία πρόσληψης, κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου από τους μαθητές, με ενδεικτικές, ατομικές ή ομαδικές, δραστηριότητες. Επίσης, παρουσιάζονται τρόποι αυτοβελτίωσης και ετεροβελτίωσης των μαθητών στο γραπτό λόγο, με συγκεκριμένα κριτήρια. Με τις διδακτικές προσεγγίσεις και τις δραστηριότητες που προτείνονται, επιδιώκεται οι μαθητές να αναπτύξουν τις κατάλληλες ικανότητες και δεξιότητες, ώστε να μη θεωρούν πληροφορίες και απόψεις ως δεδομένες, αλλά να μπορούν να τις αμφισβητούν, να τις κρίνουν και να διαμορφώνουν τη δική τους θέση και στάση.

**Λέξεις κλειδιά:** κριτική σκέψη, ποιοτική διδασκαλία, Νεοελληνική Γλώσσα, Γυμνάσιο

## Εισαγωγή

Οι κοινωνίες του 21ου αιώνα στην Ευρώπη, κοινωνίες της γνώσης και της «δια βίου εκπαίδευσης», χαρακτηρίζονται από διαρκή μεταβολή και εξέλιξη. Στο πλαίσιο αυτό η σχολική εκπαίδευση αναδεικνύεται ως ουσιαστικός κοινωνικός θεσμός που οφείλει να συμβάλλει στην αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών και να τους προετοιμάζει για τη σύγχρονη πραγματικότητα, παρέχοντας γνώσεις και καλλιεργώντας δεξιότητες μέσα από νέους σχεδιασμούς και πρακτικές στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι σημαντικό το σχολείο να παρακολουθεί τις εξελίξεις και να συμμετέχει, να εφαρμόζει σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας και μορφές οργάνωσης της σχολικής τάξης, να χρησιμοποιεί σύγχρονα εκπαιδευτικά μέσα, να είναι ένα σχολείο καινοτόμο, ευέλικτο, δημιουργικό και στοχοκεντρικό, ανοιχτό στις ιδέες, στην κοινωνία, στη γνώση. Να είναι ένα σχολείο που έχει κέντρο το μαθητή και δίνει ίσες ευκαιρίες για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, της δημιουργικής φαντασίας και της ενεργού συμμετοχής.

Οι 4 πυλώνες της εκπαίδευσης, όπως προσδιορίζονται στην έκθεση της UNESCO για την εκπαίδευση στον 21ο αιώνα (Καλτσούνη, 2010), είναι οι μαθητές να γνωρίζουν, να υπάρχουν, να συνυπάρχουν, να πράττουν και αποτελούν τις μορφές μάθησης, τις οποίες η εκπαίδευση και το Νέο Σχολείο οφείλουν να προωθήσουν και να αναπτύξουν. Επομένως, μιλούμε ουσιαστικά για μια ποιοτική διδασκαλία που επιδιώκει την ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών όπως η κριτική και δημιουργική σκέψη, η επίλυση προβλημάτων, η αυτοαξιολόγηση, οι μεταγνωστικές δεξιότητες.

Η ποιοτική διδασκαλία στηρίζεται στα πορίσματα σύγχρονων ερευνών (ΥΠΕΠΘ, Π.Ι., 2008:28-31), ακολουθεί δομικές προσεγγίσεις στη μάθηση, έχει στόχο την εμπάθυνση της μάθησης και προωθεί τόσο τη δηλωτική όσο και τη διαδικαστική γνώση. Στους βασικούς στόχους μιας εκπαίδευσης που την χαρακτηρίζει η ποιότητα δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνεται η εξέλιξη του μαθητή σε γνωστικά, κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά αυτόνομο πολίτη, ο οποίος θα μπορεί να επιλύει προβλήματα, να κάνει τις επιλογές του με

υπευθυνότητα και, λαμβάνοντας υπόψη πολλές παραμέτρους, να μπορεί να παρεμβαίνει αποτελεσματικά στα κοινωνικά δρώμενα. Στους γενικότερους στόχους των Προγραμμάτων Σπουδών συμπεριλαμβάνονται η μύηση των μαθητών σε ερευνητικές διαδικασίες, η κατανόηση βασικών εννοιών και γεγονότων, η κατανόηση και αξιοποίηση διαδικασιών, η επικοινωνία και συνεργασία, η σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες, την τεχνολογία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό. Προαπαιτούμενο για την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης.

Η κριτική σκέψη αποτελεί ανώτερο είδος σκέψης που χαρακτηρίζεται από τη χρήση αξιολογικών κριτηρίων για την επίλυση ποικίλων προβλημάτων και τη λήψη αποφάσεων, από διαδικασίες αξιολόγησης, επιλογής, από δυνατότητες αμφισβήτησης, επανεξέτασης του αξιολογικού συστήματος, αυτοδιόρθωσης και από την εφαρμογή των νόμων της λογικής. Δεν πρόκειται για συγκεκριμένη γνωστική στρατηγική ούτε για μονοδιάστατη λειτουργία, αλλά για σύνολο λογικών συλλογισμών, γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων και στάσεων που ενεργοποιούνται επιλεκτικά και συνδυαστικά κατά περίπτωση, για την επεξεργασία δεδομένων και την κατάληξη σε έγκυρα συμπεράσματα, κρίσεις και επιλογές δράσης (Ματσαγγούρας, 2002).

Με την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης επιδιώκεται η ανάπτυξη αυτόνομης προσωπικότητας, η απόκτηση έγκυρης γνώσης και η προετοιμασία του μαθητή για τη ζωή. Επίσης, η κριτική σκέψη είναι απαραίτητη για να οικοδομηθεί η νέα γνώση και να διαμορφωθεί δημοκρατική συνείδηση.

Οι μαθητές, υιοθετώντας κριτική στάση, αποκτούν επίγνωση για την οργάνωση του φυσικού και κοινωνικού κόσμου και για τις αλληλεπιδράσεις των κόσμων αυτών μεταξύ τους. Μπορούν να εντοπίζουν, να αμφισβητούν, να αξιολογούν, να επιλέγουν, να αναγνωρίζουν υπόρρητες υποθέσεις, να τεκμηριώνουν, να αποφασίζουν, να επιλύουν προβλήματα, ικανότητες σημαντικές για την ένταξή τους στην κοινωνική πραγματικότητα.

Η κριτική σκέψη, λόγω της πολυπλοκότητάς της, απαιτεί πολλούς και ποικίλους τρόπους ανάπτυξής της και διαμόρφωση και αξιοποίηση ποικιλίας διδακτικών προσεγγίσεων (Κυριακίδης, 2006).

## **1. Μέθοδοι – τεχνικές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης**

Ο προγραμματισμός, η προετοιμασία, ο σχεδιασμός της διδασκαλίας και η παροχή ευκαιριών για πλούσιες εμπειρίες μάθησης, που συνδέονται με διδακτικές παρεμβάσεις πρακτικών, βοηθούν τα παιδιά να συμμετέχουν στη διαχείριση της μάθησής τους και να προσεγγίζουν κριτικά το γνωστικό αντικείμενο.

Από πολλούς παιδαγωγούς, ανάμεσα στους οποίους διακρίνονται ο Dewey στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αι. και ο Bruner αργότερα, υποστηρίχθηκε ότι η μέθοδος διδασκαλίας που συμβάλλει ιδιαίτερα στη νοητική ανάπτυξη των παιδιών και της ικανότητας επίλυσης κοινωνικών

προβλημάτων είναι εκείνη που προάγει τον προβληματισμό και προωθεί τη διερευνητική μελέτη των προβλημάτων (Ματσαγγούρας, 2009). Οι μαθητές εργάζονται ως μικροί επιστήμονες και ερευνητές, παρατηρούν, συσχετίζουν, επαληθεύουν υποθέσεις και, με επαγωγικούς συλλογισμούς, καταλήγουν σε τεκμηριωμένες προτάσεις. Ο ερευνητικός χαρακτήρας του τρόπου διδασκαλίας εξασφαλίζει την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Για τη διερεύνηση καταστάσεων και τη λύση προβλημάτων προτείνονται οι στρατηγικές της ελεύθερης και της κατευθυνόμενης διερεύνησης με φθίνουσα καθοδήγηση (Τριλιανός, 1997).

Βασικές διδακτικές προσεγγίσεις οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και την αυτονόμηση του μαθητή κατά τη διαδικασία της μάθησης και τη μετάβαση από την αποστήθιση στην έρευνα και στο μαθαίνω «πώς να μαθαίνω» είναι η ερευνητική-ανακαλυπτική μέθοδος, τα σχέδια εργασίας (project), η διαθεματική και η βιομαθηματική προσέγγιση, η ομαδοσυνεργατική μέθοδος και η διδασκαλία με αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών (Παρασκευά, Παπαγιάννη, 2008, Χατζηδήμου, 2011).

Τεχνικές που θεωρούνται κατάλληλες για την ανάπτυξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης είναι η συζήτηση/διάλογος, το παιχνίδι ρόλων-δραματοποίηση, η προσομοίωση, η μελέτη περίπτωσης, η επίλυση προβλήματος, ο καταγισμός ιδεών (brain storming), η διδακτική αξιοποίηση εικόνας, η ενσωμάτωση στοιχείων της σύγχρονης ζωής, η χρήση των Νέων Τεχνολογιών ως δυναμικών εργαλείων μάθησης, η εκπαιδευτική επίσκεψη, η συνέντευξη (Μαυρίκης, 2007). Τέτοιου είδους τεχνικές οδηγούν τους μαθητές σε κριτική αντιμετώπιση των πληροφοριών, ενώ αναπτύσσουν την ικανότητα των μαθητών να αναλαμβάνουν τον έλεγχο της ζωής τους με τρόπο αυτόνομο και υπεύθυνο.

Ο συνδυασμός διαφόρων τεχνικών υπηρετεί τις εκάστοτε διδακτικές ανάγκες και ενθαρρύνει τη δραστηριοποίηση των κινήτρων μάθησης, ενώ αποφεύγεται η μονοτονία κατά τη διδακτική διαδικασία. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός της διδασκαλίας με ποικιλία ερωτήσεων, τόσο με ερωτήσεις ανάκλησης, κατανόησης, εφαρμογής όσο και με ερωτήσεις υψηλού επιπέδου όπως είναι οι ερωτήσεις ανάλυσης, σύνθεσης, αξιολόγησης, είτε είναι κλειστού τύπου είτε, κυρίως, ανοικτού, οι οποίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αποκλίνουσας σκέψης, όταν είναι κατάλληλα διατυπωμένες, κινητοποιούν ευρύ φάσμα νοητικών λειτουργιών.

## 2. Εφαρμογή στη σχολική τάξη

Έχοντας υπόψη ερευνητικές διαπιστώσεις σύμφωνα με τις οποίες δεν καλλιεργείται ικανοποιητικά η κριτική σκέψη κατά την εκπαιδευτική διαδικασία (ΥΠΕΠΘ, Π.Ι., 2008, 532) και με στόχο να καταδειχθούν στη σχολική πράξη οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και οι τεχνικές ανάπτυξης της κριτικής σκέψης μέσα από δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου στη Νεοελληνική Γλώσσα του Γυμνασίου, επιχειρήθηκε η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης με δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου μέσα από μια διδακτική πρόταση. Πλαίσιο εφαρμογής της πρότασης αποτελεί το

μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και ειδικότερα η 3<sup>η</sup> ενότητα του σχολικού εγχειριδίου της Γ΄ Γυμνασίου, με εστίαση στη διδακτική φάση της κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου. Για τη διδακτική εφαρμογή αξιοποιήθηκαν κυρίως το κείμενο 3 της ενότητας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Διακρίσεις σε βάρος των γυναικών» και, επικουρικά, άλλα συναφή ως προς το θέμα κείμενα.

Η 3<sup>η</sup> ενότητα «Είμαστε όλοι ίδιοι. Είμαστε όλοι διαφορετικοί», στην οποία εντάσσεται το κείμενο, περιέχει κείμενα με στόχο να αντιληφθούν οι μαθητές το ρόλο των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων στις ανθρώπινες σχέσεις. Το κείμενο που επιλέχθηκε είναι απόσπασμα ομιλίας αφροαμερικανίδας εκλεγμένης στη Βουλή των Αντιπροσώπων των Η.Π.Α. και αναφέρεται στο ρατσισμό και την ανισότητα των φύλων. Αναδεικνύει μια από τις οπτικές του θέματος της ενότητας και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως κείμενο εκκίνησης και να αποτελέσει πλαίσιο για την ανάπτυξη της ενότητας.

Σημείο έναρξης της διδασκαλίας είναι η εξοικείωση με το θέμα του κειμένου, ο τρόπος που συνδέεται με την κοινωνία και τα κοινωνικά τεκταινόμενα, με αξιοποίηση των προηγούμενων γνώσεων και των ενδιαφερόντων των μαθητών μέσα από συζήτηση. Η εικόνα που συνοδεύει το κείμενο (εικόνα 1) αποτελεί έναυσμα για μια πρώτη κατάθεση απόψεων των μαθητών με την τεχνική του καταγισμού ιδεών.



Εικόνα 1. (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 48).

Η εικόνα και η λεζάντα της προϊδεάζουν τους μαθητές για τη στάση της ομιλήτριας σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Το εισαγωγικό σημείωμα, η πηγή προέλευσης του κειμένου καθώς και η εικόνα συντελούν στη διαμόρφωση κατάλληλης πλαισιακής στήριξης για την καλύτερη κατανόηση του γραπτού κειμένου από τους μαθητές (Cummins, 2002).



Οι μαθητές, έχοντας από το εισαγωγικό σημείωμα του συγκεκριμένου κειμένου την πληροφορία ότι πρόκειται για ομιλία, μπορούν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά του είδους και το ύφος του κειμένου (π.χ. προσφώνηση, α' πρόσωπο ενικού, αμεσότητα), τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της ομιλήτριας, την επικοινωνιακή περίσταση καθώς και το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999).

Η κατανόηση ενός κειμένου πραγματοποιείται με στρατηγικές όπως η στρατηγική των προβλέψεων (Κουλουμπαρίτση, χ.χ.: 11-16). Ο εκπαιδευτικός προκαλεί τους μαθητές να προβλέψουν από την προηγούμενη γνώση τους και τις ενδείξεις του κειμένου τι ακολουθεί. Η στρατηγική αυτή εφαρμόζεται πριν την ανάγνωση και κατά τη διάρκειά της. Τεχνικές για την κατανόηση του κειμένου είναι, επίσης, η αξιοποίηση συμφραζομένων, τα κειμενικά διαγράμματα, οι ερωτήσεις – απαντήσεις σε σχέση με το περιεχόμενο και την οργάνωση του κειμένου, η διατύπωση ερωτημάτων από τον ίδιο τον αναγνώστη, περιλήψεις, αναδιηγήσεις και η συνεργατική μάθηση (Πύλη για την ελληνική Γλώσσα, χ.χ.: χ.σ.)

Βασικός στόχος μετά την πρώτη ανάγνωση είναι η αναζήτηση ρητών και υπόρρητων νοημάτων (κριτικός γραμματισμός) (Baynham, 2002, Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών: 199). Με δεδομένο ότι δεν υπάρχει μία μόνο αποδεκτή ανάγνωση των κειμένων, αλλά κάθε κείμενο επιδέχεται πολλαπλές αναγνώσεις και ερμηνείες και με αφορμή τις απορίες και τις πιθανές παρανοήσεις των μαθητών σχετικά με το θέμα ή με τα γλωσσικά φαινόμενα γίνεται η μετάβαση από το αρχικό επίπεδο κατανόησης σε ένα επόμενο επίπεδο κριτικής προσέγγισης του κειμένου, που απαιτεί την ενεργοποίηση ανώτερων νοητικών λειτουργιών με διερευνητικές διαδικασίες και διάλογο δημοκρατικό. Τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται ως τρόποι παραγωγής νοήματος που βοηθούν το μαθητή να σκέφτεται σχετικά με τη γλώσσα και να τη χρησιμοποιεί αποτελεσματικά. Οι άγνωστες λέξεις δεν επεξηγούνται από την αρχή, αλλά καταβάλλεται προσπάθεια να βρουν οι μαθητές κατά την εξέλιξη της διδασκαλίας τη σημασία τους με τη βοήθεια των συμφραζομένων ή να κάνουν υποθέσεις, που θα επαληθεύουν στη συνέχεια με αναζήτηση στα λεξικά (Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών: 201).

Το κείμενο είναι επιχειρηματολογικό και περιέχει επιχειρήματα, τεκμήρια και γλωσσικά στοιχεία με τα οποία η ομιλήτρια επιχειρεί να επηρεάσει τους αποδέκτες του κειμένου, με σκοπό να αλλάξει τις απόψεις και τις στάσεις τους. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να εντοπιστούν από τους μαθητές με αναγνωστική οδηγία στο πλαίσιο επιλεκτικής ανάγνωσης. Στο κείμενο χρησιμοποιούνται σχήματα λόγου, τα οποία καλούνται οι μαθητές να εντοπίσουν, όπως ρητορικές ερωτήσεις (Γιατί είναι...Κογκρέσου;) και επαναλήψεις (η λέξη «προκατάληψη» απαντάται τέσσερις φορές σε μια παράγραφο, οι λέξεις «γυναίκες / γυναίκα» τέσσερις φορές, η λέξη «μόνο» τρεις φορές στην ίδια παράγραφο) (Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδου, 2012).

Πρακτικά, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης κατά την πρόσληψη του κειμένου μπορεί να υλοποιηθεί με τις παρακάτω ενδεικτικές, ατομικές ή ομαδικές, δραστηριότητες:

## 2.1. Δραστηριότητες κατανόησης κειμένου

- Υποθέσεις - προβλέψεις για το περιεχόμενο του κειμένου που πρόκειται να αναγνωστεί (Φουντοπούλου, 2011)

-Μελετώντας προσεκτικά τον τίτλο και την εικόνα που συνοδεύει το κείμενο, ποιο φαντάζεστε ότι είναι το θέμα του κειμένου που θα διαβάσουμε;

- Συστηματική επεξεργασία του κειμένου μέσω ερωτήσεων διαφορετικού τύπου (ερωτήσεις συνολικής κατανόησης, αναζήτησης συγκεκριμένης πληροφορίας, ερμηνείας) που καλλιεργούν διαφορετικές όψεις της κατανόησης ενός κειμένου:

-Η βουλευτής του κειμένου αναφέρεται στις εμπειρίες της από την επαγγελματική και κοινωνική της ζωή. Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετώπισε και πού τα αποδίδει η ίδια; (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 48)

-Ποια άλλα στοιχεία παραθέτει που επιβεβαιώνουν τις απόψεις της; (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 48)

-Ποια επαγγέλματα θεωρούνται αποδεκτά για τις γυναίκες σύμφωνα με την ομιλήτρια;

-Ποια χαρακτηριστικά έχει η ομιλήτρια, σύμφωνα με το κείμενο, τα οποία οδήγησαν σε μεροληπτικές συμπεριφορές απέναντί της; Ποιο θεωρεί η ίδια πιο βασικό και γιατί;

- Σύνδεση με τα περιβάλλοντα ζωής και τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα:

-Γνωρίζετε άλλες μορφές διακρίσεων σε βάρος των γυναικών; Να τις αναφέρετε.

-Υπάρχουν άτομα στο περιβάλλον σας που έχουν παρόμοιες αντιλήψεις για τις γυναίκες;

-Γνωρίζετε άλλα αρνητικά στοιχεία που αποδίδονται στις γυναίκες;

-Πιστεύετε ότι οι παρατηρήσεις της ομιλήτριας για την ανισότητα των γυναικών ισχύουν και για την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα;

- Αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών με χρήση ηλεκτρονικών λεξικών. Ανάσυρση πληροφοριών από ηλεκτρονικά σώματα κειμένων σχετικά με τις χρήσεις και τα συγκείμενα λέξεων:

-Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα: <http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

-Από τα Ηλεκτρονικά Λεξικά της Νέας Ελληνικής επιλέξτε Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής.

-Γράψτε στη θέση αναζήτησης το μόρφημα \*προκαταλ\*. Στα αποτελέσματα της αναζήτησης θα πρέπει να έχετε 3 εγγραφές.

-Αντιγράψτε τις σημασίες των λέξεων.

-Για τη λέξη προκατάληψη υπάρχει ορισμός και στη σελίδα 56 του βιβλίου σας. Να συγκρίνετε τους ορισμούς.

-Αναζητήστε στα σώματα κειμένων της ιστοσελίδας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα τη χρήση της λέξης «προκατάληψη» ανάλογα με τα συμφραζόμενα (Ψυχογιού κ.ά., 2009).

Εξοικείωση των μαθητών με τα γλωσσικά φαινόμενα και τις συντακτικές δομές του κειμένου και κατανόηση της λειτουργίας τους. Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι η επιλογή γραμματικών και συντακτικών φαινομένων και λεξιλογίου συντελούν στην κατανόηση του νοήματος (κριτικός γραμματισμός) (Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών: 195-196).

-Φανταστείτε ότι η κάθε παράγραφος του κειμένου αποτελεί απάντηση σε υποθετικές ερωτήσεις. Μπορείτε να διατυπώσετε αυτές τις ερωτήσεις. Εργαστείτε σε ομάδες για το σκοπό αυτό (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 50).

-Να εντοπίσετε τα υποκείμενα και το είδος της σύνταξης (ενεργητική – παθητική) στις δύο τελευταίες παραγράφους του κειμένου. Η επιλογή των συγκεκριμένων υποκειμένων και της σύνταξης σας βοηθούν να αντιληφθείτε τη θέση της ομιλήτριας;

- Αναγνώριση του κειμενικού τύπου και είδους (Κατσαρού, κ.ά., Βιβλίο Εκπαιδευτικού, 2006: 9):

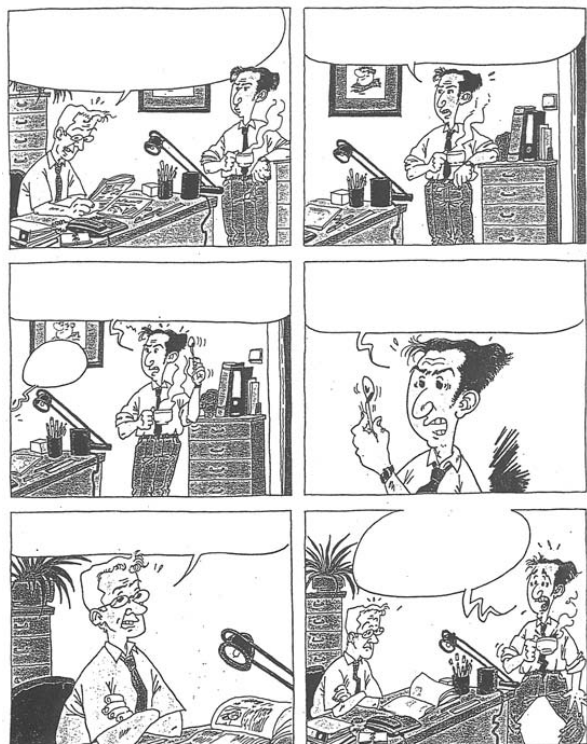
-Από ποιον και για ποιο λόγο γράφτηκε το κείμενο;

-Αφού εντοπίσετε τα γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιούνται στο κείμενο, να χαρακτηρίσετε το είδος και το ύφος του κειμένου. Συμβουλευτείτε και τη Γραμματική σας (Κεφάλαιο 5<sup>ο</sup> – Κειμενογλωσσολογία - Κειμενικά είδη).

- Σχεδιασμός διαγράμματος του κειμένου.
- Συνδυασμός γλωσσικών και εικονιστικών επιλογών. Παρατήρηση και σχολιασμός εικόνας και αφίσας. Στο πλαίσιο των σύγχρονων κειμενοκεντρικών και κοινωνικοσημειωτικών θεωριών, η διδασκαλία της πολυτροπικότητας, κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη στη σημερινή κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας (Kress, 2000):

-Προσπαθήστε να συμπληρώσετε την εικονογραφημένη ιστορία στη σελίδα 55 (εικόνα 2), βάζοντας τα λόγια των προσώπων στα αντίστοιχα «μπαλόνια». Τις απαιτούμενες πληροφορίες θα τις βρείτε στα επεξηγηματικά κείμενα που υπάρχουν δίπλα στα σκίτσα (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 55). Τα επεξηγηματικά κείμενα αναφέρονται στη συζήτηση δύο υπαλλήλων γραφείου με θέμα που αφορά τα στερεότυπα για τη γυναίκα και τους μετανάστες στην εργασία.





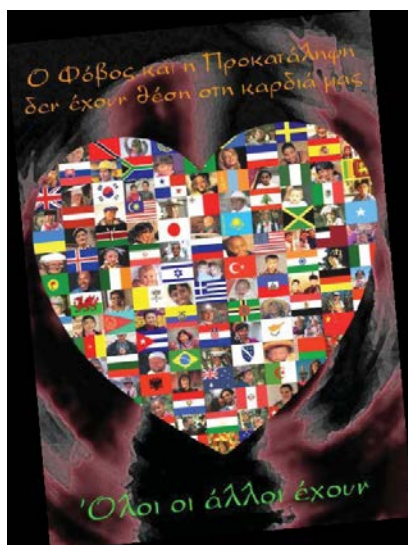
Εικόνα 2. Εγώ ρατσιστής!, ενημερωτικό φυλλάδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του ρατσισμού, 1998 (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 55).

-Να παρατηρήσετε την εικόνα στη σελίδα 52 του βιβλίου σας (εικόνα 3) και να αναφέρετε ποια είναι η αντίδραση της δασκάλας, όταν αντικρίζει τους μαθητές της. Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι αντιδρά με αυτόν τον τρόπο; Ποια είναι η δική σας γνώμη για την αντίδραση αυτή;



Εικόνα 3. (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 52).

-Παρατηρήστε τα σχήματα, τα χρώματα και τις διαφορετικές γραμματοσειρές της αφίσας στη σελίδα 58 (εικόνα 4). Ποιες πληροφορίες προσλαμβάνετε;



Εικόνα 4. Αφίσα του 1<sup>ου</sup> ΤΕΕ Βόλου (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 58).

Οι μαθητές προσλαμβάνουν υπόρρητα νοήματα και εντοπίζουν μεταφορικό λόγο στη γραπτή απόδοση του μηνύματος της αφίσας. Η εικόνα αποδίδει μεταφορικά το νόημα του λεκτικού μηνύματος. Το σχήμα καρδιάς, το οποίο περικλείει σημαίες και πρόσωπα παιδιών από διαφορετικές χώρες, υποδηλώνει αποδοχή και ενδιαφέρον για όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από εθνικότητα, χρώμα, φύλο κ.τ.λ.. Τα έντονα χαρούμενα χρώματα αναδεικνύουν και ενισχύουν το θετικό μήνυμα. Η γραμματοσειρά της φράσης με το αισιόδοξο μήνυμα «όλοι χωρούν στην καρδιά μας» είναι μεγάλη και έγχρωμη. Αντίθετα η φράση η σχετική με το φόβο και τις προκαταλήψεις είναι μικρότερη, με σκοτεινά χρώματα.

Στην επόμενη φάση της διδασκαλίας οι μαθητές, έχοντας κατανοήσει το κείμενο, ασχολούνται με δραστηριότητες παραγωγής λόγου. Έτσι, με την ολοκλήρωση της πρόσληψης του κειμένου και της γλωσσικής διδασκαλίας περνούμε από τα κείμενα του βιβλίου στα κείμενα του μαθητή με παραγωγή λόγου, ανάλογου περιεχομένου με αυτόν που μελετήθηκε κατά τη διδασκαλία της ενότητας.

## 2.2. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου

- Πύκνωση με τη βοήθεια σημειώσεων, σχεδιαγράμματος, νοητικού χάρτη (π.χ. των εννοιών «διάκριση» και «προκατάληψη»).

Μετασηματισμός, παραφράσεις κειμένου. Αφήγηση με προσαρμογή σε διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο και οπτικές γωνίες (π.χ. αλλαγή πομπού, δέκτη, περίστασης κτλ.). Μετασηματισμός μονοτροπικού κειμένου σε πολυτροπικό και επισήμανση των αλλαγών και των διαφορών μεταξύ των δύο ειδών κειμένων. Μετασηματισμός του κειμένου σε κείμενο με διαφορετικό ύφος. Επαναδιατύπωση κειμένου σε νέο επικοινωνιακό πλαίσιο με τις

αντίστοιχες μορφοσυντακτικές και λεξιλογικές επιλογές (Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών: 196):

-Να παρουσιάσετε σύντομα το περιεχόμενο του κειμένου στους γονείς σας, χρησιμοποιώντας πλάγιο λόγο.

-Υποθέστε ότι σας δίνεται η ευκαιρία να πάρετε συνέντευξη από τη βουλευτή του κειμένου. Γράψτε κάποιες ερωτήσεις που θα της κάνατε.

-Σε μια εκδήλωση του Δήμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα συμμετέχετε ως άντρας ομιλήτης. Να παρουσιάσετε τις απόψεις σας για τη θέση της γυναίκας στο χώρο εργασίας.

- Συμπλήρωση ημιτελούς κειμένου για το οποίο δίνεται η πρώτη παράγραφος ή πλαγιότιτλοι, στο πλαίσιο δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής:

-Έχετε την αρχή μια παραγράφου «Ως μαύρο άτομο, η φυλετική προκατάληψη δε μου είναι άγνωστη». Συνεχίστε.

-«Η φυλετική προκατάληψη δεν είναι άγνωστη στα μαύρα άτομα». Υποστηρίξτε την άποψη αυτή παραθέτοντας τα επιχειρήματά σας.

- Δημιουργία πολυτροπικών κειμένων με άλλους αποδέκτες, π.χ. αφίσα, πόστερ, συνθηματική φράση, μήνυμα.
- Παραγωγή γραπτού λόγου ατομικά ή ομαδικά, μετά τη μελέτη συναφών κειμένων με τις κατάλληλες λεξιλογικές και γραμματικοσυντακτικές επιλογές, σύμφωνα με το είδος του κειμένου και το επικοινωνιακό πλαίσιο:

-Ενδεικτικό θέμα: «Γράψτε ένα κείμενο στην εφημερίδα του σχολείου σας, στο οποίο θα επιχειρηματολογήσετε, για να μεταπείσετε κάποιους συμμαθητές σας που πιστεύουν ότι οι γυναίκες είναι κατώτερες από τους άντρες».

- Σύγκριση του παραγόμενου κειμένου με άλλα του ίδιου κειμενικού τύπου, προκειμένου να αποσαφηνιστούν και να εμπεδωθούν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου κειμενικού τύπου:

-Διαβάστε τα κείμενα του βιβλίου σας 3 «Διακρίσεις σε βάρος των γυναικών» και 8 «Η γενετική είναι... αντιρατσίστρια» και καταγράψτε τα επιχειρήματα που προβάλλουν οι δημιουργοί τους για να σας πείσουν.

- Εξάσκηση των μαθητών στην αυτοαξιολόγηση των δικών τους κειμένων και εμπλοκή τους σε συλλογικές ή εταιρικές βελτιώσεις και αποτιμήσεις. Οι μορφές αυτοβελτίωσης και ετεροβελτίωσης θα πρέπει να γίνονται σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια και με τη βοήθεια λεξικών και γραμματικής (Κατσαρού, κ.ά., Βιβλίο Εκπαιδευτικού, 2006: 15-18). Οι μαθητές, μετά από προσεκτική ανάγνωση του γραπτού, σημειώνουν:

-Μια κεντρική ιδέα ή θέση που το κείμενο διατυπώνει με σαφήνεια και πληρότητα.

-Δύο σημεία που χρειάζονται ανάπτυξη και προτείνουν πιθανούς τρόπους.

- Δύο σημεία που χρειάζονται διασάφηση, ανάπτυξη ή συμπλήρωση.
- Αλλαγές και προσθήκες που κρίνουν αναγκαίες, τις οποίες και αιτιολογούν.
- Ένα ή δύο σημεία που τους άρεσαν ιδιαίτερα και γιατί.
- Αν οι παράγραφοι συνδέονται λογικά και αν οι συνδετικοί κρίκοι δείχνουν τη σχέση της νέας παραγράφου με την προηγούμενη.
- Αν γίνεται άστοχη και άσκοπη χρήση λέξεων.
- Κάποια ορθογραφικά λάθη με τη διόρθωσή τους (Ματσαγούρας, 2001).

- Σχολιασμός λαθών και βελτιωμένη επαναδιατύπωση του αρχικού τους γραπτού.
- Ετεροαξιολόγηση και σχολιασμός των μαθητικών γραπτών στην τάξη. Κρίνεται σημαντικό για κάθε επισήμανση λάθους, αστοχίας ή αδυναμίας των μαθητών να διατυπώνουν ταυτόχρονα οι ίδιοι και προτάσεις βελτίωσης. Οι ανατροφοδοτήσεις μπορούν να γίνουν προφορικά ή γραπτά. Για παράδειγμα, οι μαθητές ανταλλάσσουν τα γραπτά τους και μετά από προσεκτική ανάγνωση σημειώνουν τις παρατηρήσεις τους με κριτήρια παρόμοιου τύπου με της αυτοαξιολόγησης.
- Σύνταξη ομαδικών συνθετικών εργασιών με χρήση των Νέων Τεχνολογιών (διαδίκτυο, κατάλληλα λογισμικά κτλ.). Σχέδια δράσης με ομαδική εργασία των μαθητών και στόχο την ανακάλυψη της γνώσης (διερευνητική μάθηση) και την ολιστική της προσέγγιση με διαθεματικές δραστηριότητες. Συσχετισμός γνώσεων από διαφορετικά διδακτικά αντικείμενα μεταξύ τους αλλά και με εμπειρίες από την καθημερινή ζωή:

-Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (<http://www.kethi.gr/>)

Επιλέξτε «Γυναίκες στα κέντρα αποφάσεων», 1. Η ψήφος των γυναικών (δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι): ιστορικά στοιχεία.

Πότε για πρώτη φορά στην Ελλάδα έγινε λόγος για δικαίωμα ψήφου των γυναικών;

Πότε για πρώτη φορά ψήφισαν οι γυναίκες στην Ελλάδα; Σε ποιες εκλογές; (Ψυχογιού κ.α, 2009).

-Με βάση το ερωτηματολόγιο στη σελίδα 54 του βιβλίου σας, δημιουργήστε ένα δικό σας ερωτηματολόγιο για να διερευνήσετε τις απόψεις προσώπων του περιβάλλοντός σας σχετικά με τη θέση της γυναίκας στη σημερινή ελληνική κοινωνία.

-Παρατηρήστε την εικόνα στη σελίδα 61 καθώς και διαφημίσεις για παιδικά παιχνίδια στην τηλεόραση, σε περιοδικά, εφημερίδες και εντοπίστε τις διαφορές στο είδος των παιχνιδιών για τα αγόρια και τα κορίτσια. Δημοσιεύστε στην ιστοσελίδα του σχολείου σας τα συμπεράσματά σας που μπορούν να συνοδεύονται από αφίσες που θα κατασκευάσετε εσείς, συνθήματα, διαγράμματα κ.τ.λ. (Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου: 61, διασκευή δραστηριοτήτων β, γ διαθεματικής εργασίας).

-Ερευνήστε κατά ομάδες μια διαφορετική περίοδο της ελληνικής ιστορίας. Ποια αντίληψη υπήρχε για το ρόλο των φύλων κατά την περίοδο αυτή; Παρουσιάστε την εργασία σας στην τάξη και, σε συζήτηση που θα ακολουθήσει στην ολομέλεια, συγκρίνετε τις εποχές που ερευνήσε η κάθε ομάδα. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και παραδείγματα από τα κείμενα που έχετε διδαχτεί στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, της Ιστορίας και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (Βιβλίο Εκπαιδευτικού: 54, διασκευή θεματικής δραστηριότητας 3).

-Αναζητήστε κείμενα με θέμα τις διακρίσεις κατά των γυναικών σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις (ενδεικτικές: <http://tovima.dolnet.gr/>, <http://www.isotita-epeack.gr>).

## Συμπέρασμα

Επισημαίνεται ότι αφετηρία της διδακτικής διαδικασίας σε κάθε ενότητα του γλωσσικού μαθήματος είναι η πρόσληψη και κατανόηση του λόγου και τελική επιδίωξη η παραγωγή λόγου από τους μαθητές. Η ανάγνωση και η κατανόηση ενός κειμένου δεν αποσκοπεί μόνο στην κατανόηση των πληροφοριών που παρέχονται στο κείμενο αλλά και στη διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντί τους. Οι μορφές αυτοβελτίωσης και ετεροβελτίωσης αυξάνουν το ενδιαφέρον των μαθητών, αναπτύσσουν τις μεταγλωσσικές και μεταγνωστικές ικανότητές τους και συμβάλλουν στην αυτόνομη ανάπτυξή τους.

Ολοκληρώνοντας, εκτιμάται ότι η διδακτική εφαρμογή που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία συντελεί στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, με στόχο ο αναγνώστης και, στη συνέχεια, δημιουργός μαθητής να μη θεωρεί πληροφορίες και απόψεις ως δεδομένες, αλλά να μπορεί να τις θέτει υπό αμφισβήτηση και να διαμορφώνει τη δική του θέση και στάση, πολύτιμο εφόδιο για τη μελλοντική του ζωή.

## Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baynham, M. (2002). *Πρακτικές Γραμματισμού*, μτφρ. Μ. Αραποπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (1999). *Κείμενο και επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (2003). ΦΕΚ. Τεύχος Β΄. αρ. φύλλου 303/13-03-03. Τόμος Α΄. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Καλτσούνη, Χ.Ν. (2010). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κατσαρού, Ε., Μαγγανά, Α., Σκιά, Αι., Τσέλιου, Β. (2006). *Νεοελληνική Γλώσσα, Γ΄ Γυμνασίου*, Βιβλίο Μαθητή, Βιβλίο Εκπαιδευτικού. Αθήνα: ΟΕΔΒ.



- Κουλουμπαρίτση, Α. (χ.χ.). Έρευνα στη νοηματική προσπέλαση πραγματολογικών επιστημονικών κειμένων στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Ανακτήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου 2014, από την ηλεκτρονική διεύθυνση:  
[http://www.pi-schools.gr/download/programs/erevnes/erevna\\_couloub.pdf](http://www.pi-schools.gr/download/programs/erevnes/erevna_couloub.pdf)
- Kress, G. (2000). *Multimodality, Multiliteracies: literacy learning and design of social futures*. London & New York: Routledge.
- Κυριακίδης, Π. (2006). *Κριτική Σκέψη*. Στο: Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Κριτική, Δημιουργική, Διαλεκτική Σκέψη στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη. Αθήνα (σ. 99-110).
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η. (2009). *Εισαγωγή στις Επιστήμες της Παιδαγωγικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαυρίκης, Γ. (2007). Τεχνικές για την ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης II. Στο Κουλαϊδής Β. (Επιμ.), *Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις για την Ανάπτυξη Κριτικής-Δημιουργικής Σκέψης* (σ. 121-142). Αθήνα: ΟΕΠΕΚ.
- Νέα Πιλοτικά Προγράμματα. Επιστημονικό Πεδίο: Γλώσσα–Λογοτεχνία. Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό & Γυμνάσιο). Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό. Ανακτήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου 2014, από την ηλεκτρονική διεύθυνση:  
<http://ebooks.edu.gr/2013/allmaterial.php>
- Πύλη για την ελληνική Γλώσσα. Νέα Ελληνική Γλώσσα. Στρατηγικές μάθησης και διδακτικές προτάσεις. Ανακτήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου 2014, από την ηλεκτρονική διεύθυνση: [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/foreign/education/proposals/02a.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/foreign/education/proposals/02a.html)
- Φουντοπούλου, Μ. Ζ. (2011). *Αρχαία Ελληνικά και Νέο Σχολείο: αδυναμία σύγκλισης ή νέες προοπτικές;* Στο: Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών. Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, Τόμος Β: Ειδικό μέρος, ΠΕ02 Φιλολογοί. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Χαραλαμπίδης, Α. & Χατζησαββίδης, Σ. (1997). *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Χατζησαββίδης, Σ. & Χατζησαββίδου, Α. (2012). *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Υ.Π.Ε.Π.Θ., Π.Ι.

Ψυχογιού, Ε., Βορβή, Ι., Δανηλίδου, Ε. (2009). *Η χρήση του διαδικτύου στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας: μια ενδεικτική πρόταση για τη Γ' Γυμνασίου*. Στο: Πρακτικά 1<sup>ου</sup> Εκπαιδευτικού Συνεδρίου: Ένταξη και χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, (σ.230-233).

ΥΠΕΠΘ / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2008). *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση*. Αθήνα.